

Iwona Kosek

(Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn,

e-mail: i.kosek@uwm.edu.pl)

ORCID: 0000-0002-3804-109X

FORMY AKCENTOWANE I NIEAKCENTOWANE ZAIMKÓW RZECZOWNYCH W SYSTEMIE I UZUSIE

Niektóre zaimki rzeczowne mają w języku polskim formy zróżnicowane ze względu na akcent. Ta różnica jest wskazywana w gramatykach od dawna (zob. np. Szober 1968: 222; Klemensiewicz 1986: 83), w nowszych opracowaniach opisywana jako kategoria fleksyjna zaimków *ja, ty, on, ono, się* (Saloni 1981; Bańko 2002: 78) czy jako wariantywność pozycyjna (Laskowski 1998: 337). Paradygmaty podanych leksemów obejmują zatem w części przypadków (B., C., D.) formy równoległe, funkcjonalnie i formalnie zróżnicowane: *mnie / mi, tobie / ci, ciebie / cię, siebie / się, jego / go, jemu / mu*¹. Forma akcentowana (tzw. dłuższa) występuje w języku pisanym na początku zdania lub w pozycji końcowej (przy kontrastowaniu), obligatoryjna jest też po niektórych partykułach (np. *właśnie, nawet, tylko*; zob. Bańko 2002: 81). Wskazane zaimki w systemowym, uporządkowanym opisie fleksji polskiej ujmowane są w sposób bardzo zbliżony, z uwzględnieniem (niezależnie od nazewnictwa) form równoległych (zob. Saloni 1981; Nagórko 1998: 138–141; Bańko 2002: 79–81 i podane wyżej opracowania)². Jednolicie wygląda też poradnictwo, czego przykłady stanowią wpisy w Poradni Językowej PWN czy podane w dalszej części artykułu objaśnienie Rady Języka Polskiego. Równocześnie jednak, co najmniej od kilku lat, zwraca się uwagę na zaburzenie omawianej opozycji w wypadku leksemu *ja*: akcentowana forma celownika *mnie* jest zastępowana przez nieakcentowane *mi*. Wypieranie *mnie* przez formę krótszą, z reprezentatywnym kontekstem *mi się to podoba*, wydaje się nieodwracalne, w języku mówionym jest już faktem (społecznym). Stan rzeczy trafnie podsumowuje uwaga Mirosława Bańko na stronie wspomnianej poradni (zob. też Bańko 2019: 28, 29):

¹ Dopełniaczowe i biernikowe *mię* można uznać dziś za archaiczne, a celownikowe *se* (np. *Sam se zrobię*) za potoczne.

² Nie podaję w tym miejscu pełnych paradygmatów omawianych zaimków, są one wskazane w licznych opracowaniach (także tych ujętych w tekście głównym artykułu) i słownikach.

Współcześnie jednak obserwujemy, że *mi* wypiera z celownika formę *mnie*, a ta ostatnia ogranicza swój zakres do dopełniacza, biernika i miejscownika. W wyniku tej zmiany system gramatyczny polszczyzny będzie prostszy – w trzecim przypadku nie będzie już opozycji dwóch form: *mi* i *mnie*, forma *mi* będzie jednoznaczna, wyspecjalizowana w funkcji celownika, a zakres wielofunkcyjnego *mnie* trochę się zmniejszy. Z punktu widzenia ekonomii języka proces, o którym tu mowa, jest więc korzystny. Inną rzeczą są przyzwyczajenia mówiących. Mnie osobiście inicjalne *mi* razi, powiedziałbym: „Mnie się ono nie podoba” (nie „Mi się nie podoba”), ale zauważyłem, że nawet osoby sprawne językowo i komunikacyjnie mają już inicjalne *mi* w swoim idiolekcie (Poradnia Językowa PWN, 4.10.2010. Online: <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/mnie-czy-mi;11443.html> – dostęp: 11.06.2021).

Obserwacja przesunięcia w relacji *mnie* – *mi* w tekstach polszczyzny nasuwa pytanie o stan uzusu w odniesieniu do pozostałych zaimków mających opozycję akcentowości. W artykule chcę zwrócić uwagę zwłaszcza na formy celownika leksemu *ty*. Mirosław Bańko w zacytowanej wyżej wypowiedzi stwierdził dalej, że „analogiczny proces nie objął na razie zaimków *tobie* i *ci*”. Była to, przypomnijmy, wypowiedź z 2010 r. Po dekadzie od tego stwierdzenia nasuwa się nieco inna refleksja. Nawet wstępna analiza tekstów internetowych i zasłyszanych wypowiedzi dowodzi, że mamy symptomy rozszerzania zakresu użycia jednej z form, ale, co interesujące – inaczej niż w wypadku *ja* – z wchodzeniem formy akcentowanej *tobie* na pozycje nieakcentowanej *ci*. Obrazują to poniższe przykłady z korpusu MoncoPL (Pęzik 2020)³:

1. Ryzyko dziś tobie nie służy.
2. Behawiorysta pozwoli tobie zrozumieć, czym denerwuje się pies...
3. Wybierz odpowiadający tobie rozmiar czcionki.
4. Ta strona wykorzystuje pliki cookies dla ułatwienia tobie poruszania się po niej.
5. ...i w tym momencie powinna się tobie zaświecić lampka ostrzegawcza.
6. Zostało tobie 30 km.
7. Zrobię tobie fotkę.
8. Mam nadzieję, że zablokuje się tobie w końcu funkcja „kopiuj-wklej”.
9. Jeśli nowy termin tobie nie odpowiada....
10. Jeśli osiągasz dobre wyniki [...] to damy tobie szansę na otrzymanie stypendium...⁴

Za charakterystyczne dla takich użyć uznać można konteksty z formami leksemu *dziękować* (np. *dziękujemy tobie za miły uśmiech* – monco.frazeo.pl), *życzyć* (np. *Życzę tobie, babciu miła...* – monco.frazeo.pl), a także realizacje schematu *po*

³ Wybrano MoncoPL (choć ma istotne ograniczenia w wyszukiwaniu homonimicznych form fleksyjnych, łączące się głównie z jakością automatycznego tagowania), ponieważ jest to korpus monitorujący obejmujący teksty internetowe, pozwala zatem z jednej strony wyjść poza ramy czasowe wyznaczone przez NKJP (2011), z drugiej – przynajmniej wstępnie zbadać sferę wypowiedzi potocznych i mówionych „zapisanych”, stanowiących współcześnie istotny element komunikacji. Dodajmy, że w NKJP wyszukiwarka na zapytanie [orth=tobie & case=dat & nmb=sg] nie zwraca żadnych wyników, w przeciwieństwie do [orth=ci & case=dat & nmb=sg].

⁴ Dostęp do przykładów z korpusu podanych w artykule: 01.07–30.09.2021.

co coś komuś (np. *Po co tobie ta maseczka, po co tobie cygara* – google pl). Używanie *tobie* zamiast *ci*, przy braku jakichkolwiek sygnałów wyeksponowania zaimka, jest też zauważalne w komentarzach radiowo-telewizyjnych, np. *Dziękujemy tobie za walkę* (komentarz sportowy; 27.07.2021, Eurosport); *dziękuję tobie bardzo* (teleturniej *Krzyżówka. Gra słów*, TVP 1, 27.10. 2021).

Przykłady zastępowania formy nieakcentowanej akcentowaną można znaleźć oczywiście bez trudu dla duetów *ciebie – cię*, a także (choć zdecydowanie rzadziej) *jemu – mu, jego – go*, np.:

11. Chcieliśmy ciebie serdecznie poprosić o zrobienie metamorfozy (wypowiedź z programu *Weekendowe metamorfozy*, TVN, 22.08.2021).
12. Trwa wylogowanie ciebie / Niestety, wystąpiły problemy podczas wylogowywania ciebie (komunikaty MS Teams).
13. Muszę powiedzieć, że coraz częściej możemy ciebie zobaczyć w tej odstonie (rozmowa w TVP Info, 5.09.2021).
14. Opuścimy ciebie, ale nie zrób sobie krzywdy (*Koło Fortuny*, odc. 1084, emisja: 26.09.2021).
15. Wyraził przekonanie, że towarzyszący jemu dziennikarze dobrze znają jego stanowisko w kwestii imigrantów (<http://monco.frazeo.pl>).
16. ...ale nie udaje się to jemu (komentarz sportowy, TVP1, 31.07.2021).
17. Widziałem jego wczoraj w pierwszym meczu i trzeba powiedzieć, że wniósł dużo dobrego na prawej pomocy do gry całego zespołu. Online: <https://pl-pl.facebook.com/granicabogatynia/photos/ostatnie-wzmocnienie-granicy-ukrai%C5%84ski-zawodnik-w-bogatyni-do-granicy-do%C5%82%C4%85czy%C5%82-k/2132677790278833/> (dostęp: 29.06.2021).
18. W ocenie Sądu w dniu inkryminowanego zdarzenia oskarżony nie liczył się z konsekwencjami, jakie mogą jego spotkać za znieważenie radnego... Online: [http://orzeczenia.lomza.sr.gov.pl/content/\\$N/150510050001006_II_K_000131_2015_Uz_2015-10-14_001](http://orzeczenia.lomza.sr.gov.pl/content/$N/150510050001006_II_K_000131_2015_Uz_2015-10-14_001) (dostęp 6.10.2021).

Problem dotyczy zatem generalnie form długich i krótkich zaimków rzeczowych, choć mieszanie postaci celownika zaimka *ty* jest chyba najbardziej zauważalne, formie *tobie* zatem, jak już wspomniano, poświęcimy najwięcej uwagi.

Jeśli mowa o uzusie, obserwacji realnych zachowań językowych społeczności, to narzuca się najpierw pytanie o stopień rozpowszechnienia danego zjawiska. Poszukując na nie przynajmniej orientacyjnej odpowiedzi, przefiltrowano próbkę 1000 pierwszych przykładów ze wszystkich uzyskanych w korpusie MoncoPL dla formy *tobie*⁵. Otrzymano 180 przykładów omawianego tu użycia formy *tobie*, a więc 18% próbki (ok. 18%, biorąc pod uwagę możliwość błędu). Nie sytuje to zjawiska w centrum, ale też nie stanowi pełnego marginesu wystąpienia. Oczywiście są to jedynie

⁵ Na zapytanie <lemma=ty tag=ppron12:sg:dat:.*|ci.*> wyszukiwarka zwracała ok. 23 tys. wyników, ale ponieważ były wśród nich nie tylko poszukiwane konteksty, należało dokonać „ręcznego” sprawdzenia, co uczyniono w odniesieniu do pierwszego tysiąca wyników, eliminując miejscownik, użycia prawidłowe w celowniku (takie jak choćby przeciwstawienia) i przykłady, które się powtarzały.

bardzo wstępne, orientacyjne, wycinkowe dane, mała próba zmierzenia zwyczaju społecznego, ale niewątpliwie mówimy o zauważalnych zachowaniach językowych grup osób. I choćby dlatego zjawisko zasługuje na uwagę.

Z metadanych można wnioskować, że forma *tobie* pojawia się głównie w komentarzach na różnych stronach / portalach internetowych. Dałoby się zatem jej wystąpienie wiązać z określonym typem i sposobem komunikacji: wypowiedziami mówionymi i mówionymi zapisanymi. Zauważalna obecność *tobie* w przekazach telewizyjnych (zwłaszcza w programach rozrywkowych i komentarzach – tak młodszych dziennikarzy i prezenterów telewizyjnych, jak i gości) wskazuje jednak, że nie można jej zawęzić do komunikacji typowo nieoficjalnej i tylko internetowych komentarzy, z wtórną oralnością i językiem zapisanym tych ostatnich. Jest ona natomiast niewątpliwie charakterystyczna dla młodszego pokolenia (dwudziesto-, trzydziestolatków) użytkowników polszczyzny.

Jak opisywać i wyjaśniać konstrukcje w rodzaju *dziękujemy tobie za udział w programie*? Patrząc systemowo, da się je interpretować jako tendencję do upraszczania paradygmatu – redukcji form równoległych. Z poprawnościowego punktu widzenia, w myśl normy skodyfikowanej, mamy do czynienia oczywiście z błędem, por. uwagę Rady Języka Polskiego:

Na długie formy zaimków pada akcent logiczny, dlatego niepoprawne jest stosowanie ich bezpośrednio po czasownikach (np. **Datem jemu tę książkę*) (https://rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=355:zaimki&catid=44&Itemid=145; dostęp: 6.09.2021).

Podobnie w *Wielkim słowniku poprawnej polszczyzny* pod red. A. Markowskiego (2021): w haśle problemowym *zaimki* konstrukcja *Mogę jemu pożyczyć pieniędzy na podróż* jest wprost wskazana jako błędna. Takie użycia nie mieszczą się ani w normie „jednopoziomowej”, ani stratyfikowanej, wielopoziomowej, zaproponowanej przez Halinę Kurkowską (1977) i rozwijanej przez Andrzeja Markowskiego. Podane wyżej przykłady (1)–(18) niewątpliwie zwracają uwagę, bardziej wyczulonych użytkowników polszczyzny rażą (zwłaszcza te z formami *jego, jemu* zamiast *go, mu*), i to na kilku poziomach: formą akcentowaną, ale też niekiedy samym użyciem zaimka (*Dziękujemy tobie za walkę* vs *Dziękujemy za walkę*) i łączącym się z nim szykiem. Można w nich widzieć kolejne świadectwo obniżenia sprawności językowej Polaków. Jeśli zawiesić ocenę zjawiska i nie rozpatrywać go w kategoriach „poprawne / niepoprawne”, pozostaje pytanie o przyczyny, miejsce w uzusie i „perspektywy rozwoju”.

Przyglądanie się poszczególnym przykładom z formami długimi nasuwa myśl, że nie da się, przynajmniej w chwili obecnej, podać jednego ogólnego kryterium (jednej przyczyny) ich użycia. Na współczesne osłabienie, zacieranie się w świadomości, zwłaszcza młodszych użytkowników polszczyzny, opozycji akcentowości składa się kilka zjawisk, także tych zewnętrznych w stosunku do systemu językowego. W zależ-

ności od konkretnego zaimka, ale i grupy użytkowników języka, poszczególne czynniki mogą się na siebie nakładać lub jeden z nich może wysuwać się na pierwszy plan (na przykład w języku religijnym może to być przeniesienie ze sfery poprawnych użyć w zwrotach modlitewnych na inne konteksty).

Mówiąc o akcentowości zaimków, trzeba mieć świadomość, że mieszanie obu typów, a ściślej – używanie form długich w pozycji nieakcentowanej, nie jest jedynie zjawiskiem ostatnich lat. Regionalnie (zwłaszcza na Podlasiu i wschodnich Kresach, ale też na Mazowszu dalszym) spotykane były od dawna, w opracowaniach zaś opisywane jako jedno ze świadectw wpływu języków wschodniosłowiańskich na polszczyznę (Kreja 1962; Kurzowa 1993; Kuryłowicz 2018)⁶. Ten sam czynnik wskazuje przywoływany już słownik poprawnościowy pod red. A. Markowskiego (2021), w którym konstrukcja *Mogę jemu pożyczyć pieniędzy na podróż* (hasło zaimki) została opatrzona uwagą: „robi wrażenie rosyjskiej kalki składniowej”. Objaśnienie pasuje do części konstrukcji, zwłaszcza rozszerzenie zakresu użycia form *jemu, jego* wciąż daje się u niektórych użytkowników łączyć z wpływem języka rosyjskiego i białoruskiego. Wydaje się jednak, że współcześnie taka przyczyna stosowania form długich, zauważalnych, jak powiedziano, głównie w języku młodszego pokolenia użytkowników polszczyzny, ma coraz mniejsze znaczenie. W wypadku form *tobie, ciebie* istotne jest, po pierwsze, samo rozszerzenie zakresu użycia zaimka *ty*, co wiąże się ze zmianami językowo-kulturowymi i zmianami w komunikacji, z takimi wielokrotnie akcentowanymi w literaturze cechami jak: demokratyzacja, swoboda w kwestii budowania relacji społecznych, zmiany wzorców adresatywnych, mediatyzacja, świadoma personalizacja komunikacji w różnych sferach, znaczące przesunięcia w relacji oficjalny – nieoficjalny, poszerzanie sfery potoczności, wcześniej ograniczanej do kontaktów indywidualnych i nieoficjalnych, teraz stającej się uniwersalnym kodem komunikacji (zob. np. Warchała 2003; Skudrzyk 2005; Łaziński 2006; Kłosińska 2016, 2019). Po drugie, nie bez znaczenia, i dla samego skracania dystansu, i dla używania form *tobie, ciebie*, jest wpływ angielszczyzny. Konteksty *wyświetlanie tobie w serwisie reklam targetowanych..., niestety, wystąpiły problemy podczas logowania / wylogowywania ciebie* (zob. przykład 12.) *czy jeśli podobał się tobie materiał...* mogą być pośpiesznym, automatycznym tłumaczeniem konstrukcji w rodzaju *Sorry, but we're having trouble signing you in; if you liked the material...* Wpływ języka angielskiego nie wyjaśnia jednak wszystkiego i nie w każdym użyciu jest to kwestia słabego tłumaczenia czy szerzej – związku z angielszczyzną. Zestawienie tłumaczeń z angielskimi wzorcami pokazuje zawężanie *you* do polskiego *ty* (szerzej o tym zob. Łaziński 2006, p. 3.2.), ale nie tłumaczy wyboru formy akcentowanej. Być może mamy do czynienia z jednej strony z nieoficjalnością, bezdystansowością,

⁶ Tendencję do używania form akcentowanych celownika i biernika, zwłaszcza po czasowniku, Z. Kurzowa uznaje za jedną z cech regionalnych dialektu północnokresowego.

a z drugiej – ze swoistą personalizacją, chęcią okazania grzeczności, szacunku. Na możliwe traktowanie formy *dlugiej* jako starannej zwrócił uwagę Mirosław Bańko:

Mam wrażenie, że forma *tobie* jest odbierana jako staranniejsza lub świadcząca o większym szacunku, stąd jej użycia w kontekstach, w których nie powinna być używana, np. *Wskażemy Tobie najlepszą ofertę na rynku*” (<https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/ci-czy-tobie;5696.html>; dostęp: 10.09. 2021).

Przy takiej interpretacji mielibyśmy do czynienia z zastępowaniem kryterium akcentowości przez kryterium swoiście rozumianej „elegancji”, staranności (grzeczności). Kojarzenie z tymi cechami form *tobie*, *ciebie* w połączeniu z tendencją do personalizacji komunikacji może być istotną (jeżeli nie najistotniejszą) przyczyną rozszerzania zakresu ich użycia.

Zjawisko jest, jak już powiedziano, zauważalne, zwłaszcza jeśli idzie o formy zaimka *ty*, ale nie dominuje w uzusie. Jednak relatywnie duży procent wystąpień w zbadanej próbkę nasuwa pytanie o przyszłość. Patrząc na kształt współczesnej polszczyzny, szybkość zmian i „nosicieli” omawianych form, należałoby się spodziewać raczej stabilizacji i (dalej) rozszerzania się niż zanikania zjawiska, a jeśli wybiegać myślą w odleglejszą przyszłość, nawet przesunąć normatywnych. Omawiane w wielu pracach (zob. Bańko 2008; Gruszczyński 2009; Kłosińska 2019; Liberek, Zdunkiewicz-Jedynak 2019; Liberek 2021; Zdunkiewicz-Jedynak 2021) zmiany w kształcie współczesnej normy, nie tylko jej wielopoziomowość czy rozwarstwienie i istnienie różnorodnych czynników niesprzyjających standaryzacji, ale zwłaszcza zanik kryterium autorytetu kulturalnego, wzrost znaczenia czy wręcz dominacja kryterium uzualnego, mogą doprowadzić do akceptacji tych form w języku mówionym. Internet i telewizja to najistotniejsze media w rozpowszechnianiu zmian, w nich zaś omawiane tu formy są już zauważalne. Zjawisko charakterystyczne jest dla młodego pokolenia, a za jakiś czas jego przedstawiciele będą głównymi nosicielami wzorców językowych. Używanie *tobie*, *ciebie* może więc stać się zwyczajem językowym, zmuszającym do pogodzenia się z innowacją. „Błąd, gdy zatriumfuje, przestaje być błędem” (Doroszewski, Wieczorkiewicz 1947).

Z obserwacji uzusu wyłania się w odniesieniu do zaimków rzeczownych jedna główna refleksja: akcent jako kryterium decydujące o stosowaniu poszczególnych form sprawia coraz większe trudności, zwłaszcza młodszymi użytkownikom języka polskiego. Opozycja akcentowości traci dla nowego pokolenia swą wyrazistość. Stosunkowo najmniej zaawansowany wydaje się ten proces w wypadku zaimka *on*. Oczywiście można powiedzieć, że zjawisko istniało „od zawsze”, teraz za sprawą Internetu jest jedynie bardziej zauważalne. Ta zauważalność w zestawieniu z innymi zmianami kulturowo-komunikacyjnymi, sygnalizowanymi w artykule, może jednak skutkować nieco inną pozycją czegoś, co wiązano kiedyś jedynie z niezbyt wprawnym idiolektem lub polszczyzną kresową. Współczesny status normatywny zjawiska

jest taki jak w tradycji: pozostaje poza normą. Opisywane w artykule użycia form długich raczej nie zyskują (przynajmniej na razie) aprobaty wykształconych użytkowników starszego pokolenia, nie są też jeszcze (jak się wydaje przy wstępnym rozpoznaniu) w takim stopniu rozpowszechnione, by uznać je za element normy naturalnej. Język to jednak trwanie w zmienności, mierzenie się z czasem. W uzusie mamy sygnały rozszerzania się zjawiska, zwłaszcza w odniesieniu do form adresatywnych, a ponieważ frekwencja jest jednak ściśle powiązana z trudnym problemem społecznej aprobaty, nie da się owej aprobaty w (odległej?) przyszłości wykluczyć, zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę zmiany kulturowo-komunikacyjne (także pokoleniowe) i fakt, że omawiany proces łączy się z redukcją form równoległych we fleksji zaimków rzeczownych.

Bibliografia

- Bańko, M. 2002. *Wykłady z polskiej fleksji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bańko, M. 2008. O normie i błędzie. *Poradnik Językowy* z. 5, s. 3–17.
- Bańko, M. 2019. *Czego oczekiwać od nowego słownika poprawnej polszczyzny?* W: *Problemy polskiej normy językowej i kodyfikacji*, red. D. Zdunkiewicz-Jedynak, J. Liberek, s. 26–36. Warszawa: Wydział Polonistyki UW.
- Doroszewski, W., Wieczorkiewicz, B. 1947. *Zasady poprawnej wymowy polskiej (ze słownikiem)*. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych.
- Gruszczyński, W. 2009. *Jeszcze raz o systemie, normie i uzusie*. W: *Polszczyzna moja... Księga jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej i dydaktycznej profesora Jerzego Bralczyka*, red. G. Dąbkowski, D. Lewandowska-Jaros, s. 109–117. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Klemensiewicz, Z. 1986. *Podstawowe wiadomości z gramatyki języka polskiego*, wyd. 13. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kłosińska, K. 2016. *Zwyczaje językowe Polaków po przełomie 1989 roku*. W: *Logopedia artystyczna*, red. B. Kamińska, S. Milewski, s. 80–97. Gdańsk: Harmonia Universalis.
- Kłosińska, K. 2019. *Norma językowa w czasach „końca społeczeństw”. Ku „archipelagowi normatywnemu”*. W: *Problemy polskiej normy językowej i kodyfikacji*, red. D. Zdunkiewicz-Jedynak, J. Liberek, s. 93–104. Warszawa: Wydział Polonistyki UW.
- Kreja, B. 1962. *Oboczne formy zaimkowe jego / / go i jeji / / ji w języku polskim*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Kurkowska, H. 1977. *Polityka językowa a zróżnicowanie społeczne współczesnej polszczyzny. Socjolingwistyka 1*, s. 17–25.
- Kuryłowicz, B. 2018. *Cechy wschodniostowiańskie w polskich źródłach rękopiśmiennych z Podlasia drugiej połowy XVI wieku. Przyczynek do dziejów kontaktów polsko-ruskich*. W: *Języki ruskie w rozwoju historycznym i kontaktach z polszczyzną*, red. L. Citko, s. 157–178. Białystok: Wydawnictwo Prymat.
- Kurzowa, Z. 1993. *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.* Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Laskowski, R. 1998. *Zaimek*. W: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, red. R. Grzegorzycowa, R. Laskowski, H. Wróbel, s. 333–360. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Liberek, J. 2021. Norma językowa jako fakt społeczny fundowany na uzusie. Uwagi w kontekście *Słownika właściwych użyc języka. Język Polski* z. 2, s. 34–48.
- Liberek, J., Zdunkiewicz-Jedynak D. 2019. *Norma językowa jako obiektywny fakt społeczny. Uwagi polemiczne w kontekście koncepcji Ferdynanda de Saussure’a*. W: *Problemy polskiej normy językowej i kodyfikacji*, red. D. Zdunkiewicz-Jedynak, J. Liberek, s. 55–92. Warszawa: Wydział Polonistyki UW.
- Łaziński, M. 2006. *O panach i paniach. Polskie rzeczowniki tytułowe i ich asymetria rodzajowo-płciowa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Markowski, A. red. 2021. *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Nagórko, A. 1998. *Zarys gramatyki polskiej (ze słowotwórstwem)*, wyd. 3 rozszerzone. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pęzik, P. 2020. Budowa i zastosowania korpusu monitorującego MoncoPL, *Forum Lingwistyczne* 7, s. 133–150. Online: <http://monco.frazeo.pl> (dostęp: luty–wrzesień 2021).
- Saloni, Z. 1981. Uwagi o opisie fleksyjnym tzw. zaimków rzeczownych, *Acta Universitatis Lodzian-sis. Folia Linguistica* 2, s. 243–253.
- Skudrzyk, A. 2005. *Czy zmierzch kultury pisma? O synestezji i analfabetyzmie funkcjonalnym*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Sober, S. 1968. *Gramatyka języka polskiego*, wyd 9. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Warchala, J. 2003, *Kategoria potoczności w języku*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Zdunkiewicz-Jedynak, D. 2021. Poprawne vs. właściwe użycie języka. Uwagi w kontekście *Słownika właściwych użyc języka. Język Polski* z. 2, s. 5–16.

***Accentuated and non-accentuated forms of substantival pronouns
in the system and in the usage***

Summary

The subject matter of this analysis is the opposition of accentuality in substantival pronoun paradigms (with a particular focus on the form *tobie*). The interest in this issue arises from the observation of the usage, where accentuated forms (*tobie*, *ciebie*) become increasingly more frequent in a non-accentuated position. This paper attempts to identify the causes of this phenomenon and ponder on its future status. The accentuality opposition seems to be losing its clarity for the young generation. At present, the discussed phenomenon is beyond the norm, but social acceptance in the future, not necessarily a distant one, cannot be excluded.

Keywords: substantival pronouns – accentuated and non-accentuated forms – norm – usage.

Trans. Monika Czarnecka